

İSLÂM'DA ÇOCUK HAKLARI

Prof.Dr.İbrahim CANAN*

A) GİRİŞ: ÇOCUK HAKLARI

Çocuk hakları meselesi, içinde bulunduğumuz asrın gündemini hep işgal etmiştir. Bu adı taşıyan 10 maddelik bir beyannamenin Birleşmiş Milletlerce resmen ilân edildiği 1959 yılından bu yana ise gittikçe artan bir canlılıkla bütün dünyanın nerdeyse her gün meşgul olduğu başta gelen konularından biri olmuştur. Mezkur Beyannamenin Batılılar tarafından ortaya konmuş olması sebebiyle, meselenin İslam tarihinde ihmal edildiğine dair zihne gelebilecek bir kanaatin yanlışlığını hemen belirtmek isteriz. Hatta her çeşit mübalağadan uzak olarak deriz ki: "**Çocuk**" ve "**hak**" kelimelerinden mürekkep "**çocuk hakkı**" tabiri ve bu tabirin zihinlerde uyandırdığı mâna ve mefhum, insanlık tarihinde, ilk defa, **Fahri Kainat** aleyhisselatu vesselam efendimizin fem-i mübareklerinde dünyaya gelmiştir. Bu meseleye, yenilerde eğilen Batı'nın tarihinde ise hiç bir zaman mevzubahis edilmemiştir. Yanlışlıkların izalesi için meselenin Batı'daki tarihçesini kısaca ortaya koyduktan sonra asıl mevzuya geçeceğiz:

Bugünkü Batı'nın menşeyini teşkil eden Yunan-ı Kadim ve Roma'da çocukla ilgili koruyucu kanuna rastlanmaz. Eski Yunanistan'da çocuk devletindir. babanın sınırlı bir mülkiyet hakkı vardır. Rüştüne erince, çocuk üzerindeki velayet hakkı kalkar.

Eski Rama'da âile ve çocuğa baba hâkimdir, devletin hiçbir müdahale hakkı yoktur. Babanın çocuk üzerindeki hakkı hudutsuzdur; çocuğunu terkedebilir, satabilir, bir uzvunu kesebilir ve hatta öldürebilirdi. Çocuk üzerinde kullandığı bu yetkilerden dolayı babanın devlet ve kanuna karşı hiç bir mesuliyeti yoktu, sorumluluğu yalnız kendi vicdanına ve tanrısına karşı idi.

Çocuğun eski Germen hukukundaki yeri az farkla Roma'dakinin tıpkısı idi, orada da aile reisi çocuğu terkedebilir ve öldürebilirdi ve bu davranış sebebiyle kimseye hesap vermezdi.

Hülâsa, çocuğun hukuk mevzuu edilerek "**çocuk hukuku**" ve "**çocuğu** himayeye matuf kanun ve müesseseler" in ileri sürülmesi Batı Milletlerinin sisteminde çok yenidir.

Batı'da ilk defa 18. asır'da, Rousseau, Kant, Lock gibi mütefekkirlerce temsil edilen **Tabii Hukuk** anlayışının tesirleriyle, çocukla ilgili bazı koruyucu

* Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı ve Hadis Bilimdalı Öğretim Üyesi.

1 Bak: İnan, Ali Naim: **Çocuk Hukuku**, A. Ü. Eğitim Fak. İst. 1968, s. 3-6.

tedbirlerin kanunlaştığı görülür². Mesela 9 Ağustos 1793 tarihli bir Kanunla Fransa, babanın çocuk üzerindeki otoritesini sınırlıyor, onu çocuğu karşısında "Sahip" ve "alacaklı" durumunda değil, sadece bazı vazifeleri olan borçlu durumunda olduğunu belirtiyordu³.

Mühim Bir Fark: Batı'nın çocuk mevzusundaki geriliğini ve bir kısım yanlışlıklarını çözmeye işe yarayacak mühim bir nokta, onların çocuk hakkındaki bir telakkileridir. Bu telakki İslamla Batı arasındaki pek ciddi farklılardan birini teşkil eder: Batı'da, yakın zamana kadar: "İnsanlara büyük çocuk, çocuğa da küçük adam" nazarıyla bakılmıştır⁴. Günümüzde, Batılılar "ayrı bir çocuk antropolojisi'nden bahsedecek kadar" çocuğu çok yönleriyle büyükten farklı görecekt noktaya gelmişlerse de büyükle çocuğu bir tutan telakkî yakın zamana kadar devam etmiş, Kanunların tatbikinde çocuklar hiç bir tefrikten istifade edememiştir. Öyle ki 8-12 yaşlarındaki bir çocuğun işlediği bir cinayetin cezası idam ise çocuk idam edilmiştir. Konuyu tahlil eden hukukçular, bu halin 19. asrın sonlarına kadar bütün Avrupa devletleri ve Amerika'da aynen tatbik edildiğini belirtirler⁵. Son zamanlarda gazetelerde çıkan bazı haberlerden anladığımız kadarıyla, A.B.D.'nin bazı ayetletlerinde kanunlar, günümüzde bile çocukların idamına hükmedebilmektedir⁷.

Batı dünyasında çocuk mevzuunda gelişen fikirler 1899 yılında, Amerika'nın Illinois eyaletinde müstakîl çocuk mahkemeleri şeklinde kristalize olur.

Bu teşriat oradan Avrupa'ya sıçrar. 1908'de İngiltere ve Almanya'da 1912'de Fransa ve Belçika'da 1914'de İtalya'da Çocuk Mahkemeleri kurulur.

Çıkarılan kanunlarla çocuklar belli yaşlara kadar suçsuz sayılmış, belli yaşlara kadar da suçu hafifletilmiştir. Suçsuzluk yaş sınırı kimisinde 8, kimisinde 9, 10, 11, 12, 13, 14 ve hatta 16'dır. Çoğunlukla 18 yaşına kadar da

2 Küçükta, Necib Ali: **Çocuk Hukuku**, Ankara 1936, s. 1-2.

3 Chazal, Jean: **Les Droits de L'enfant**, P.U.F. Paris, 1969 pp. 8-9. Çocuk haklarının tarihçesini sunan müellif, maalesef, ilmi hiçe sayan Batılı taassubuyla meselenin İslamdaki yerini, eskiliğini hiç görmezden gelir. Çocukla ilgili koruyucu her çeşit teşebbüsü Batı Tarihinden başlatır.

4 Perval, Luis: **Terbiye-i Etfal, İntihar-ı Etfal**, Çvr. Faik Şevket, İstanbul, 1329/1910, s. 20.

5 G. Jacquin, **Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri**: Çvr. M. Toprak, İstanbul, 1964, s. 14.

6 Erzen, edib Ünal: **Çocuk Davası**, İstanbul, 1943, s. 23-24; Şensoy, Naci: **Çocuk suçluluğu, küçüklük-Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz müesseseleri**, İst. 1949, s. 87-88, 152.

7 9.8.1989 tarihli Zaman Gazetesi A.B.D'nin Pensilvanya eyaletinde 9 yaşındaki Cameran Cocker adında bir çocuğun, dürbünlü tüfekle arkadaşını öldürme suçundan elektrikli sandalye yoluyla idama mahkum edildiğini yazmıştır.

ceza hafifletilmesi esas alınmıştır.

Çocuk meselesindeki bir gelişmeyi 1919'da Vaşington'da toplanan Milletlerarası İş Konferansı takip eder. Burada çocukların çalışma şartları bazı prensiplere bağlanmıştır.

Diğer bir gelişme olarak 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler'de ilan edilen İnsan Hakları Cihanşümül Beyannamesi, zikredilebilir. Zira bunun bazı maddelerini (20., 25., ve 26. maddeler) çocuklara ilgilidir.

Derken 1959 yılı 20 Kasım'ına geliyoruz. Bu tarihte Birleşmiş Milletler'in genel Kurulu'na Çocuk Hakları Beyannamesi adı altında 10 maddelik bir beyanname metni kabul edilmiştir. Bu Beyannameyi şöyle özetleyebiliriz:

I.Madde:Beyannamede tesbit edilen haklar, hiçbir ayırım yapılmadan bütün dünya çocuklarına tatbik edilmelidir.

II.Madde:Çocuk, normal bir gelişmeye mazhar olabilmek için, hususi bir himayeye mazhar olmalıdır.

III.Madde:Çocuk bir isim ve Milliyet hakkına sahiptir.

IV.Madde:İctimai güvenliğe mazhar olmalı, doğum öncesi ve sonrası maddi yardımlarla desteklenmelidir.

V.Madde:Özürlüler hususi alaka ve yardım görmelidir.

VI.Madde:Çocuk şefkate muhtaçtır, onu imkan nisbetinde annesi terbiye etmelidir.

VII.Madde:Çocuk meccanî ve mecburî bir temel eğitim hakkına sahiptir.

VIII.Madde:Çocuk bütün durumlarda himaye ve yardıma ilk mazhar olanlar arasında yer almalıdır.

IX.Madde:Çocuk ihmal, istismar ve gaddarlığa karşı korunmalıdır.

X.Madde:Çocuk ırkî, dinî tefrikadan korunmalıdır.

Biz bu beyannameyi, Batı hukuk tarihi açısından fevkalade mühim, sayan-ı takdir bir gelişme olarak değerlendiriyoruz. Bu, gerçekten Batı için yenilikler, gelişmeler dolu bir merhaledir. Batı buna uymuş mudur? yazıya döktüğü esasları, hükümler olduğu yerlerde bütün çocuklara aynen uygulamış mıdır? bu ayrı bir konu. Şu kadarını söyleyebiliriz: En azından Avrupa'daki Türk çocuklarına tatbik ettikleri uygulamalardan ittıla peyda ettiklerimiz kadarıyla bu maddelerin Avrupalı olmanın çocuklar hakkında şimdilik kağıt üzerinde mürekkepten öte geçmediğini biliyoruz. Batı sanki bu maddeleri Avrupalı çocuklar için ilan etmiş gibidir, çifte standard içerisindedir.

Dediğimiz gibi bu, meselenin bir yönü. Biz bu noktada fazla durmak istemiyoruz. Asıl konumuza, çocuk haklarının İslam'daki yerine döneceğiz.

B) İSLAM'DA ÇOCUK HAKLARI

Çocuk hakları, İslamda, tarih olarak Kur'an ve hadislerle başlar. Hatta insanlığın gündemine "çocuk hakları" mefhumunu müstakil bir konu olarak

8 Teferruat için İslamda Çocuk Hakları adlı kitabımız görülmelidir. (İstanbul 1980, s. 51).

İslam getirmiştir, diyebiliriz. Çünkü bizzat Resulullah'ın hadislerinde (حق الولد) "çocuğun hakkı" diye başlayan ve bir kısım meseleleri beyan eden açık naslar vardır. Keza, Kur'an-ı Kerim'de de "hak" olarak yorumlanabilecek çocuklarla ilgili birçok ayetler mevcuttur. Öyleyse çocuk haklarıyla ilgili İslamî mütalaları (verileri) iki kısma ayırabiliriz: Kur'an menşeli olanlar, hadis menşeli olanlar. Gerçi Kur'an temas edilen meselelere hadislerde de temas edilir, hatta daha da açıklık kazandırılır. Ancak hadislerde yer verilen bütün meselelere ayet-i kerimelerde rastlanamaz. Kur'an-ı Kerim, dinimizin anayasası olması haysiyetiyle, orda yer alan meseleler hangi sahaya girerse girsin daha ehemmiyetlidir, daha hayâtidir, daha çok üzerinde durulmaya layıktır. Bu sebeple, aşağıda kaydedeceğimiz hakların ayet ve hadisten menşelerini belirtmeye çalışacağız. Şunu da belirtmek isteriz: Dinimizde ahkâmın kınacağı sadece Kur'an ve hadis değildir. Kıyas-ı Fukaha denilen, alimlerin değerlendirmesi de bir kaynaktır. Biz burada, kendimizi yetkisiz gördüğümüz için, ayet ve hadislerde herkesin anlıyacağı açıklıkta ifade edilmiş meselelerin dışına çıkarak, şahsi yorum suretiyle "hak"lar ileri sürmeyeceğiz. Ancak bu yolun, meseleyi profesyonelce ele alacak mütehassıslara açık olduğuna, çocuk hakları, çocuk mahkemeleri gibi mevzuların, günümüzde yeniden işlenip genişletilmek, İslamî buudlarını ortaya koymak üzere, el atacak hamiyetler beklediğine dikkat çekmek istiyoruz. Söz gelimi Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği beyannamede yer eden bazı maddelerin (V. ve VIII. maddeler gibi) İslam açısından değerlendirilmeye, bizim kaydettiklerimiz dışında başka hakların bulunup bulunmadığı araştırılmaya muhtaçtır.

1. ÇOCUĞUN İHSAN-I İLÂHİ BİLİNME HAKKI

Kur'an-ı Kerim, bazı ayetlerde, müşriklerin, kız çocuğu doğduğu zaman yüzlerini simsiyah kesilecek şekilde üzülüklerini belirtir (Nahl, 58-60, Zuhruf, 17). Bu ayetler, kız çocuğu doğunca üzüntü izharını müşriklerin sıfatı göstermekle mü'minleri bundan zecretmiş olmaktadır. Kur'an'a göre kızı da erkeği de veren Allah'tır (Şura 49), erkek kadın için, kadın da erkek için bir libas durumundadır (Bakara 187), üstelik hangisinin kişiye daha faydalı olacağı bilinemez (Nisa 11), Öyleyse kız ve erkek evlad arasında ne diye ayırım yapılmaktadır? Bu Kur'anî dersin gereği olarak Resulullah aleyhisselâti vesselam, kız erkök ayırımı yapmadan, doğan her çocuğu, "teksir-i Sevâd-ı İslama sebep olduğu için"¹⁰ Cenab-ı Hak'ın bir lütfu bilerek sürür izhar etmeyi sünnet kılmış, doğumun haftasında akika kurbanı kesmeyi¹¹, ayrıca ziyafet

9 Bu hadisler tek başlarına alındıkta umumiyetle zayıf addedilmiştir. Ancak Ebu Hüreyre, Ebu Râfi', İbnu Abbâs, Hz. Ayşe gibi çok sayıda tanınmış sahabeden gelmiş olmaları, hükümleriyle ulema amel etmiş bulunmaları sebebiyle onlardan zaaf kalkar.

10 Ahmed Münib, *Hukuku Veled*, İstanbul, 1318/1902, s. 9.

11 Akika bahsi için Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımıza bakılsın (s. 85-88).

vermeyi teşrî buyurmuştur¹². İslam Üleması, doğumda kız haberi gelince "cahiliyye düşüncesine muhalefet için daha fazla sevinç izhar edilmeli" demiştir¹³.

Akikayı emreden hadislerin bazısında Resulullah bunun çocuk için bir hak olduğunu tasrih eder: لعقيقة حق عن الغلام شاتان و عن الجارية شاة "Erkek Çocuk için iki koyun ve kız çocuk için de bir koyun olmak üzere akıka kurban etmek doğan çocuğun hakkıdır."¹⁴

2. HAYAT HAKKI

Birçok ayette çocukların öldürülmesi yasaklanmakta ve bunu sorumluluğu dile getirilmektedir (En'am 151, İsra 31, En'am 137, 140, 151, Saff 12, Tekvir 8-9, Bakara 49, A'raf 127, İbrahim 6, Kasas 4, Mü'min 25). Kur'an-ı Kerim bu ayetlerin bir kısmında ar düşüncesiyle, bir kısmında fakirlik düşüncesiyle (iktisadî endişeyle), bir kısmında siyasî düşünceyle, bir kısmında da mutlak olarak (yani hangi düşünce ile olursa olsun) çocuk öldürmeyi yasaklamaktadır.

Mesela şu ayet, açık şekilde geçim endişesiyle çocuk öldürmeyi yasaklamak suretiyle iktisadî bahaneler ileri süren Batı menşeli nüfus planlayıcıları temelden reddediyor. (Meâlen): "Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin sizi de, onları da rızıklandıran biziz" (İsra 31, En'am 151). Firavunların, Yahudilere uyguladığı ve erkek çocuğu öldürüp, kızları sağ bırakma şeklinde cereyan eden çocuk katliamı örneğinden mükerreren bahsederek siyasî maksadlı çocuk öldürme hadisesini reddeder. Buna temas eden ayet çoktur (Bakara 49, A'raf 127, İbrahim 6, Kasas 4, Mü'min 25).

Haksız öldürmeyi yasaklayan şu ayet, çocuğu tasrih etmez ise de, hadislerdeki sarahate dayanarak, "Savaşda dahi çocuk öldürmenin" de burada mâzmûn olduğunu söyleyebiliriz: "... Kim, bir cana kıymamış veya yer yüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir" (Maide 32).

Bir nevi çocuk katliamı olan kürtajı meruiyet kazandıran Batı, İlan ettiği Çocuk Hakları Beyannamesi'ne ters düşmüş, gerçek bir çifte standart sergilemiştir.

Resulullah aleyhisselatu vesselam'ın hadislerinde çocuk öldürme yasağı umumîdir: Kafir çocuğu da olsa, savaş sırasında bile olsa öldürmesi yasaklanmıştır. Hatta askeri sefere çıkan komutanlara verdiği talimatlardan biri kadınların ve çocukların öldürülmemesidir¹⁵.

3. HELAL RIZIK HAKKI

Çocuk lehine olarak "Hak" kelimesiyle ifade de edilen hususlardan biri

12 Doğum vesilesiyle verilen ziyafet için aynı eserimize (s. 83) bakılmalıdır.

13 Aliyyü'l-Kâri, 'Aynu'l-İlm, Beyrut, 1352, I, 243.

14 Suyutî, el-Fethu'l-Kebir, Beyrut, 1351/1932, s. 250.

15 Ebu Dâvud, Cihâd 120; Müsned-i Ahmed 1, 294, 3, 435; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâî, 2. Tab., Beyrut, 1974, 7, 101.

de onun rızkı'dır: **حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَالِدِ ... وَأَنْ لَا يُرْزَقَ إِلَّا طَيِّبًا**
"Çocuğun baba üzerindeki haklarından biri de ... onu yalnızca temiz şeyler rızıklandırmasıdır"¹⁶.

Rızkın içerisinde her çeşit maddi ihtiyaçları girer: yiyecek, içecek, geyecek, mesken, ilaç, ... Bunlara kısaca nafaka da denmektedir. Nafaka, baba üzerine bir vacibedir. Hadîs, nafakanın maddeten ve m'anen olması gereğini nazara vermektedir.

4. SÜT EMME HAKKI

Kur'ân-ı Kerîm, çocukların gelişmesinde mühim bir safha olan süt devresinde iki ayrı âyette verir ve annelerin yavrularını tam iki yıl emzirmelerini irşad eder (Meâlen): "Anneler, çocuklarını, emzirmeyi tamamlamak isteyen babalar için tam iki yıl emzirirler" (el-Bakara 233). Anne emzirmek istediği takdirde baba, çocuğu bir başka kadın veremez, emzirmek istemediği tedbirde bir süt anne bulması, âyetin devamında ifade edilir. Rasûlüllah'ın iki yılı doldurmadan ölen oğlu İbrahim için: "Onun Cennette bir sütannesi var, geri kalan sütünü emzirecek (iki yıla) tamamlayacak"¹⁷ buyurmuş olması, çocuğun "süt emme" hadîsesinin bir hak derecesinde ehemmiyet taşıdığını gösterir.

5. ÖNCE ANNE OLMAK ÜZERE

KADINLAR TARAFINDAN TERBİYE EDİLME HAKKI

İslâm'ın çocukla ilgili olarak getirdiği diğer bir hak, terbiyesinin annesi tarafından yapılma hakkıdır. Bunda temel sebep, annenin babaya ve diğer yakınlarla nazaran daha şafkatli olmasıdır. Çocuk da ilk yaşlarında her şeyden önce sınırsız bir şafkate muhtaçtır ve bu fitrîdir ve onun gelişmesinde ekmek ve sudan daha mühim olan bu ihtiyacı ancak annesinin fitrî olan şafkati karşılayabilir. Hz. Ebû Bekr radiyallahu anh, anne şafkatinin, çocuk için, her çeşit maddi konfandan daha üstün olduğuna dair islâmın görüşünü, bir ihtilafı çözmeye sadedinde Hz. Ömer'e sarfettiği şu cümlede ifade eder: "Ey Ömer... annesinin tükürüğü ona, senin yanındaki, şekerden ve baldan daha hayırlıdır"¹⁸.

Çocuğun istiğna yaşı denen yeme, içme, giyinme -ve bir revâyete göre istinca- gibi işlerini kendi kendine yapabilme çağına kadar annesinin terbiyesinde olması bir prensiptir. Boşanma hali gibi bir kısım ihtilaflarda, bu yaşa gelmemiş olan çocuk hep anneye verilir. Çocuğun terbiyesindeki bu ilk devreye hidâne denir ve hidâne hakkı İslâm Hukukunda anneye aittir. Annenin yokluğu halinde, anne tarafı esas olmak üzere kadınlara aittir¹⁹. Hatta Hz. Peygamber aleyhisselatu vesselam, harbte esir alınmış olan kadınların, şâyet

16 Suyûtü, a. g. e., II, 116.

17 Müslim, Fezâil 63, (2316); İbnü Mâce, Cenâiz 27, (1512).

18 Cevheretü'n-Neyyire, II, 116.

19 Bu mevzunun teferruatı var. Daha geniş bilgi için Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımıza bakılmalıdır (s. 266-273).

beraberlerinde çocukları varsa satış vs. suretleriyle çocukların annelerinden ayrılmasını da kesinlikle yasaklamıştır²⁰. Şâfi'î, Ebû Hanîfe ve Mâlik nezdinde satış hibe vs. her ne suretle olursa olsun, bu yaştaki çocuğu annesinden ayırmak haramdır²¹.

Diğer tarafından, çocuğun süt emme hakkı'nın kâmil manada tahakkuku da anne tarafından terbiyesine bağlıdır. Çocuk süt emmeli'dir, ancak bu süt öncelikle anne sütü olmalıdır. Rasûlullah: "Bebek için annesinin sütünden daha hayırlı süt yoktur"²². buyurur ve mazereti olmadan çocuğuna süt vermektan kaçınan kadınları Cehennemde, ayaklarından asılı vaziyette yılanlar tarafından memelerinden emilmek suretiyle tazib edilmekle tehdid eder²³. Âlimler, süt emzirme vazifesinin, annelere kazâen olmasa da diyaneten vecibe olduğuna hükmetmişlerdir: "Kadın çocuğunu emzirmeye normalde icbar edilemez ise de başka süt annesi bulunmadığı veya çocuk başkasını emmediği durumlarda icbar edilir"²⁴ derler.

Bu çeşit Şer'î mutalara dayanan Mısır Şer'iyye Mahkemesi 1956 yılında bakım çağında çocuğu olan anneyi, çocuğunu ana okuluna vererek çalışmaya gitmektan men etmiş ve şöyle demiştir% "Ana okulları çocuğun maddi ihtiyaçlarını hakkıyla karşılayacak olsa bile, anne şefkatinin yerine alamaz. Bu şafkat, anneden başka hiçbir kimsede bulunmaz da. Anne ne kadar katı ve şiddetli de olsa çocuğuna karşı, bir başkasından daha merhametlidir. Bu şafkate çocuğun tabîf ve kanûnî hakkı vardır. Onu bu haktan mahrum etme selahiyetine kimse sahip değildir. Öyle ise, çocuğun anne üzerindeki hakkı iskat edilemez. Kadının aslî vazifesi zevciyyettir ve bununla ilgili işlerdir. Faydası ve kadının ondaki selahiyeti hususunda ne söylenirse söylensin, bir işle meşguliyet bahanesi, onu bu aslî ve tabîf vazifesinden tecrid edemez..."²⁵.

6. AİLE İÇİNDE BAKILMA HAKKI

Annesi tarafından terbiye edilme hakkı, tabîf olarak çocuğun aile içerisinde terbiye edilmesini de ifade eder. Ancak bu durum normal hallerde böyledir. Halbuki, annesi olmayan veya bakma hakkına sahip annesi veya kadın bir yakını bulunmayan yetimler veya hiçbir nesebî yakını olmayan buluntu çocuklar vardır. Kur'ân-ı Kerîm, bu durumdaki çocukların da, imkân nisbetinde, aile ortamında himâye edilmesini irşad buyurur (Meâlen): "Sana yetimleri sorarlar, de ki: "Onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir..." (el-Bakara 220).

20 Hâkim, Müstedrik, Haydarabad 1335, s. 2, 55; Tirmizî, Siyer 17, (1566).

21 Münâvî Abdurrauf, Feyzu'l-Kadir, Beyrut, 1391/1972, 6, 187.

22 Müsned-i Zeyd. İbni Ali, Lübnan, 1966, s. 481.

23 Heysemî, Nureddin, Mecâm'u'z-Zevâid, Beyrut 1967, I, 76.

24 Kasânî, a. g. e., 4, 40; Üsrüşenî, Câmî'l-Ahkâmî's-Sığâr, Mısır 1301, I, 77 (Bu kitabı Ahkâmî's-Sığâr adıyla tercüme ettik, Cihan yayınları, İstanbul, 1984).

25 Ebû Zehre, Muhammed, el-Ahvâlu's-Şahsiyye, 3. Tab, Mısır 1957, s. 439.

وَأَنْ تَخَالَطُوهُمْ فَاِخْوَانِكُمْ ibâresindeki muhâlatâ'dan anlamaktayız. Bu, onların, yetimevleri, yuva, kreş gibi çocuklara mahsus himaye müesseselerinde değil, öncelikle aile ortamı içerisinde barındırılmaları gereğini ifade eder. Âyette yer verilen "hayırlıdır" tabirinin mutlak gelmesini, âlimler, "onların işlerinin düzeltilmesi hem "onlar" için hem de "sizler" ve "cemiyet" için hayırlıdır" diye değerlendirip, yetimlerin ihmâlinin, uzun vadede cemiyete problemler çıkaracağına âyetten delil bulunur²⁶.

Rasûlüllah aleyisselâtu vessâlâm da birçok hadislerinde yetim bulunan aile sahiplerini övmek, mukâfatlarının yüceliğini tebşîr etmek suretiyle, yetimlerin aile ortamında, iyi bir muamele ile yetiştirilmelerini irşad buyurur²⁷. İslâm'ın hakkıyla hayata intikal ettiği devrelerde yetimhânelerin darulacezelerin bulunmayışı, onlara düşecek, sahipsizlerin yokluğundandır. Dindar cemiyet yetimlerini ailelerde yetiştirmektedir.

7. YERİNİN GÜZEL OLMASI HAKKI

Rasûlüllah aleyisselâtu vessâlâm çocuğun babası üzerindeki haklarını sayarken *ويحسن موضعه والده ...* diyerek, "Yerini güzel kılması"²⁸ nı da zikreder²⁹. Yerinin güzel olmasından murad âlimlere göre ikidir:

- 1- Annenin temiz asıllı ve dindar olması.
- 2- Çocuğun yetiştiği yerin Kur'ân ve ilim öğrenme imkânı sağlayacak şartları haiz olması³⁰.

Evlenme sırasında kadın seçerken, kadında aranması gereken vasıflar hususunda Kur'ân-ı Kerîm de müslümanların dikkatini çeker, Rasûlüllah da, Âyet-i Kerîm'de evlenilecek eş'in mutlaka mü'min olmasına dikkat çekilir; mü'min, köle bile olsa, hoşumuza gidecek hür kafir'den daha hayırlı olacağı belirtilir (el-Bakara 221).

Rasûlüllah, kadın seçiminde insanların "güzellik, zenginlik, asalet" gibi şartları aradıklarını, ancak asıl aranması gereken şartın "dindarlık" olduğunu belirtir³¹. Bir defasında Aleyisselâtu vessâlâm: "Çöplükte yetişen kırmızı gülden sakının" der. Ashab bu da nedir? deyince: "Kötü muhitte yetişen güzel kadın" cevabını verir³². Hz. Ömer'den yapılan bir rivâyet bu yasaklamanın sebebinin açıklar: "... Çünkü o, kendi aslına benzeyeni doğur"³².

26 Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, 2. Tab, İstanbul, 1960, II, 768.

27 Yetimle ilgili teferruat için Kur'ân'da Çocuk adlı kitabımıza bakılsın, s. 153-181.

28 Suyûtî, a. g. e., II, 74.

29 Munavî, a. g. e., III, 394.

30 Müslim, Rida' 53, (1466); Tirmizî, Nikâh 4, (1086); Nesâî, Nikâh 10.

31 Aliyyu'l-Kârî, a. g. e., I, 234.

32 A. g. e., aynı sayfa.

8. GÜZEL İSİM HAKKI

Rasûlullah aleyisselâtü vessâlâm'ın hadîslerinde "hakk" kelimesiyle açıkça ifade edilen haklar'dan biri çocuğun isminin güzel olmasıdır: **حق الولد ... على والده أن يحسن اسمه**³³. Rasûlullah umumî bir prensip bulmadığı pek çok ismi değiştirmiş, su meydana çocukların isminin güzel olması hususunda hasassiyetle durmuştur³⁴.

9. HİTAN (SÜNNET OLMA) HAKKI

İslâm dini, İbrahimle başladığı belirtilen³⁵ sünnet olma hadîsesini teşrîf t'amîm etmiş ve bunu bazı müelliflerimiz çocuğun mendub hakları meyanında zikretmiştir³⁶. Çocuk doğumunun ilk haftası içerisinde başlamak üzere bülüğ olmazdan önce sünnet edilmelidir. Bu, dînî bir farz değilse de bütün müslümanların uyduğu bir şair, bir âlâmet vasfını alacak derecede müesseseseleştirilmiş, kesinlik kazanmıştır.

10. ÇOCUĞUN TEMYİZ YAŞINDAN ÖNCE DÖVÜLMEME HAKKI

İslâm, çocuk terbiyesinde dayağı reddetmez ancak temyiz yaşından sonra, te'dibin gayesi, suçun çeşidi ve çocuğun yaşına tâbî olarak, vurma sayısı, vurulacak yer, vurma vâsıtası, vuracak kimse gibi bir kısım sıkı kayıtlarla dövmeğe izin verir³⁷. Âlimlere rahmet olan Resûl-i Ekrem aleyisselâtü vessâlâm Efendimiz, küçüklükte çocuğun ağlamalarının anne ve babası için Allah katında (ebevyn maları sebebiyle onlara öfkelenmemesi gerektiğini teşrîf buyurarak çocuklar hakkında mühim bir rahmete vesile olmuştur. Nitekim, İslâm âlimleri, "altı yaşından önce çocuklar söz vs. ile ta'dib edilir, dayakla ta'dibleri caiz değildir" şeklindeki hükümlerinde "Çocuğun ağlaması ilk ayda Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdetir, dördüncü ayın sonuna kadar Allah'a tevekkül, sonuna kadar anne ve babası için istiğfardır"³⁸, "Henüz tıfl olan (yani temyiz'e ulaşmayan) çocuklarınızı dövmeyin. Zirâ onların ağlamaları şöytan sebebiyledir ..."³⁹ gibi hadîslere dayanmışlardır.

Bir kısım âlimler, bu çeşit rivâyetleri değerlendirerek, çocukları, altı yaşından (yani temyizden) önce dövmenin caiz olmadığına hükmetmiştir⁴⁰.

33 Munavî, a. g. e., III, 394.

34 Daha geniş bilgi için, **Kütübü Sitte Muhtasarı Şerhi** adlı kitabımız görülmelidir. (II, 424-441).

35 Muvatta', Sıfâtu'n-Nebî 4, (II, 922); Buhârî, Enbiyâ 9, Fethu'l-Bârî 7, 199.

36 Ahmed Münîb, a. g. e., s. 16.

37 Geniş bilgi için Hz. P. S. Terbiye adlı kitabımız görülmelidir (s. 282-294).

38 Aliyyu'l-Kârî, a. g. e., I, 245.

39 Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs, Yzn. Şerhi Ali Paşa, No: 565, II, 286/b.

40 Aliyyu'l-Kârî, a. g. e., I, 418-419.

11. ÇOCUĞUN VELÂYET HAKKI

İslâm'da her çocuğun, "terbiye, nefis ve mal"ından sorumlu bir veliye sahip olma hakkı vardır. Bunlara fıkıh kitaplarında "Velâyetü't-Terbiye", "Velâyetü'n-Nefs" ve "Velâyetü'l-Mâl" denir. Normal hallerde bunları garantileyecek velf babadır. Babanın yokluğu durumunda dededir, dede de yoksa vasfidir, annesidir. Bunlar da yoksa veraset hakkında göre bir yakındır⁴¹. Cami avlusu veya kırdaki bulunan çocuk misalinde olduğu üzere, hiçbir yakını bulunmayan çocuğun velisi devlettir. Rasûlüllah bu meseleyi "السلطان ولي من لا ولي له" Sultan (devlet sorumlusu) velisi olmıyanın velisidir" hadîsiye beyan etmiştir⁴². Veli, çocuğa temel eğitimi sağlamak, hayatını ve -varasa- "malı"nı korumaktan sorumludur. Kur'ân, anne veya babası yahut her ikisi olmayan ve yetim denen çocuklara gereken ve sağlıklı alakanın gösterilmesi için birçok âyette irşadda bulunmuştur⁴³.

12. ÇOCUĞUN NESEB HAKKI

Çocuk veraset gibi bir kısım mühim haklarını neseble elde edebilir. Bu sebeple onun neseb hakkı vardır ve yeterli delillerle nesebi sübut bulduktan sonra nefyedilemez⁴⁴. Buluntu çocuklara da buldukları yere göre intisab (=Milliyet) hakkı tanımır, dolayısıyla Kilisiede bulunmuşsa hıristiyan, Camide bulunmuşsa müslüman addedilir⁴⁵.

13. GÜZEL TERBİYE EDİLME HAKKI

Terbiye, çok geniş bir mefhumdur. İçerisine, çocukla ilgili birçok hukuk girer. Hepsine şamil olacak şekilde, Kur'an-ı Kerim'in, "Küçükken terbiye etme" meselesine "رب أرحمهما كما ربياني صغيراً" âyetinde (İsra 24) temas ettiğini belirtmek isteriz. Başka âyetler bu meseleyi açar. Meselâ: Şu âyet aile reisini çocukların da yer aldığı aile efradını "dinin derpiş ettiği terbiyeyi vererek onları ve kendisini ateşten kurtarmıya" çağırır, imalin pek ciddi neticesinden haberdar eder: (Meâlen): "Ey iman edenler: nefislerinizi ve ailelerinizi yakıtı taşlar ve insanlar olan ateşten koruyun" (Tahrîm 6). Başka bazı âyetlerde, kıyamet günü gerçek hüsrana uğrayanların, O gün ailelerinin ve kendilerinin ateşe girmelerine sebebiyet veren kimseler olduğunu belirtir (Zümer 15-16, Şuara 45).

Hadis, çocuğun terbiye hakkını daha sarîh olarak ifade eder ve "güzel" olması kaydını getirir: "حق الولد على والده أن يحسن اسمه وأدبه" "Çocuğun babası üzerindeki haklarından biri de ismini ve edebini güzel kılmasıdır"⁴⁶.

41 Teferruat için İslâm'da Çocuk Hakları adlı kitabımıza bakılmaldır (s. 40-46).

42 Ebû Dâvûd, Nikâh 19; Tirmizî, Nikâh 15; İbnu Mâce, Nikâh 15.

43 Yeterli bilgi için Kur'ân'da Çocuk adlı kitabımız görülmelidir (s. 153 ve devamı).

44 Üsrûşeni, a.g.e., 379, (1298-1319. maddeler).

45 A.g.e., 548-549. maddeler.

46 Münâvî, a.g.e., 3, 394.

"EDEBİN GÜZEL OLMASI" NE DEMEK ?

Edebin içerisine "Şeriatın tahsin ettiği her çeşit adab-ı şer'iyye ve örfiyye ve ilim" girdiği için bunların öğretilmesi alimlerimizce te'dib kelimesiyle ifade edilmiştir⁴⁷. Öyleyse edebın güzel olması deyince şer' ve örfî âdabın eksiksiz kazandırılması ve ilim öğretilmesi kastedilir. İlim de geniş bir mefhum olması haysiyetiyle farz-ı ayn ilimler olarak kayıtlanamaz gerekir. Bunun üzerinde ayrıca duracağımız için burada teferruata girmeyeceğiz.

Bazı âlimlerimiz, edeb güzelliğinin tahakkuk etmesini şu şartlara bağılı görürler:

- *. Ahlak-ı Hamîde üzere büyütülmesi
- *. Kur'an öğretilmesi
- *. Arapça öğretilmesi
- *. Gerekli olan dinî ahkâmın öğretilmesi
- *. Anlama (akl) yaşına gelince Yarattıcı, eksiksiz, ilâhi bir mârifet verecek delillerle öğretilmeli, bu yapılırken mülhidlerin sözlerinden bahsedilmemelidir. Onların küfürleri, zaman içinde peyder pey hatırlatılıp, onlardan sakındırılmalı, imkan nisbetinde onlardan nefret ettirilmelidir. Allah'ın varlığıyla ilgili delillerin en açık, en yakın olanlarından başlanmalıdır. Keza Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Peygamberliği ile ilgili olarak da bu şekilde hareket etmelidir⁴⁸.

14. FARZ-I AYN İLİMLERİ ÖĞRENME HAKKI

Çocukların bu hakkı, hadislerde "hak" kelimesiyle ifade edilmemiş ise de âlimler kıyas yoluyla buna ulaşmışlardır. Zira, bazı hadislerde ilim öğrenmenin kadın ve erkek her müslümana farz olduğu belirtilmiştir: **طلب العلم فريضة**

"**على كل مسلم و مسلمة**"⁴⁹. Farz olan bu ilimden ne kastedildiği ihtilaf konusu olmuş ise de, esas itibariyle günümüzde temel eğitim tabiriyle ifade edilen ve bilinmesi gereken her çeşit zaruri bilgiler anlaşılmıştır. Müslüman âlimler bunlara farz-ı ayn ilemler demiştir. Fakihler bunu "Kişinin dinini ikamede, amelini Allah'a ihlasla yapmada, Allah'ın kullarıyla muâşerede muhtaç olduğu şeyler" olarak tarif ederler⁵⁰. İbnu Abidin'in bu meyanda yaptığı açıklamaları: Akaid ilmi, İbadât ilmi, Ahlâkiyat ilmi, dil ve âdab ilmi, meslek ilmi, diye özetlemek mümkündür⁵¹.

Çocuğun temel eğitim hakkına sahip olduğu, bu eğitimin mecburî ve meccânf olması lazım geldiği, devletin bu işten sorumlu bulunduğu hususları

47 Daha geniş bilgi için, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımıza bakılsın s. 273-274.

48 Münâvî, a.g.e., 3, 394-395.

49 İbnu Mâce, Mukaddime 17, (224), Hadis hakkında geniş bilgi için Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımız görülmelidir (s. 119-120).

50 İbnu Abidin, Reddül-Muhtar. Mısır 1972, 1, 29.

51 Bu hususta doyurucu tahlili İslamda Temel Eğitim Esasları adlı eserimizde yaptık, (İstanbul 1980, s. 29-40).

vefatı hicrî 544, milâdî 1149 olan Kâdî İyaz tarafından şöyle ifade edilmiştir: "Red ve tekbihi gereken husus fâlim ve taallüm'ünün terkidir. Bu ilimleri öğrenmeleri için kadınların da evlerinden çıkmaları gerekmektedir. İmama da bunları öğretme ve öğrenme hususunda hoca ile talebe arasında mukâvele yaptırmak ve beytu'l-Mâl'den her ikisinin rızkını te'min etmek terettüp etmektedir. Çünkü dinin ayakta kalması buna bağlıdır. Bu iş cihaddan da üstündür. Zira çocuğun bilahare kalbinden sökülüp atılması zor olan bozuk bir mezhep üzere yetişmesi ihtimâli vardır"⁵².

15. YAZI ÖĞRENME HAKKI

Hadislerde sarîh olarak zikri geçen haklardan biri Kitâbet'tir, yani okuma ve yazma'dır: **حق الولد علي والده ... وأن يعلمه الكتابة** "Çocuğun baba üzerindeki haklarından biri ... Kitâbet öğretmedir"⁵³. Baba üzerindeki bu vecibe aslî vecibelerden biri olmalıdır. Çünkü "Oku!" emriyle başlayan, bilenlerle bilmiyenler arasında tefrik yapıp bilenleri üstün tutan, "ilim öğrenmeyi her müslünana kaçınılmaz bir farz" kılan İslam indinde ilmin anahtarı durumunda olan "yazı"nın öğretilmesi öncelikli bir ehemmiyet taşımaktadır. Resulullah'ın, Hicreti müteakkip Suffa Mektebi'ni açıp buraya yazı muallimi tayin etmesi, müslümanlar arasında okur-yazar sayısının artması, çocuklara okuma-yazma öğretilmesi için aldığı pek ciddi tedbirler, onun bu meseleye verdiği ehemmiyeti gösterir⁵⁴.

16. NAMAZ ÖĞRENME HAKKI

Yukarıdaki hadisin Deylemî'de Ebu Hüreyre'den gelen vecihinde Kitâb yerine "Salat" kelimesi yer alır: **حق الولد على والده ... أن يعلمه الصلاة إذا** "Çocuğun baba üzerindeki haklarından biri ... aklı erince ona namaz öğretmesidir"⁵⁵. Resulullah başka hadislerinde çocuk temyiz yaşına (5-6 yaşlar) erince namazın emredilmesini, 10 (veya 13) yaşında da mecbur edilmesini (kimadığı takdirde dövülmesini) emreder⁵⁶. Kur'an-ı Kerim'de aileye namazın emredilmesini ve bu meselede fütûra düşmeden ısrar edilmesini emir buyurur: "Ehline namazı emret. Kendin de ona sabır ile devâm et ..." (Tâ-Hâ 132). Dinin direği olarak tavsif edilen namaz⁵⁷ gibi ana umdeye çocuğun küçükken alıştırılması onun en tabîî, en önde gelen bir hakkı olmalıdır, çünkü ebedî hayatı bu alışkanlığa bağlıdır. Aileden sorumlu olan babanın, ayette haber verilen hüsrânı, büyük ölçüde namaz meselesindeki ihmal ve gevşekliğinden ileri gelecektir, Kur'an'dan bu anlaşılmaktadır.

52 Sefârînî, Gıdâu'l-Elbâb Li-Şerhi Manzûmetu'l-Adâb, Mısır 1325, 1, 203.

53 Suyutî, a.g.e., 2, 74.

54 Bu tedbirleri teferruatlı olarak Peygamberimiz'in Okum-Yazma Seferberliği adlı kitabımızda inceledik, İstanbul 1984.

55 Münâvî, a.g.e., (Şerh'te) 3, 394.

56 Tirmizî, Salat, 299, (407), Müstedrek, 1, 197-201.

57 Suyutî, a.g.e., 2, 204.

17. SAN'AT (MESLEK) ÖĞRENME HAKKI

İslamın çocukla ilgili olarak açık ifadelerle yer verdiği bir hak da onun bülûğdan önce bir meslek öğrenme hakkıdır. Bu hak, gerçi namaz ve yazı haklarında olduğu üzere, temel eğitim hakkı içinde dâhildir. Ancak günümüz temel eğitim telakkisinde -en azından yurdumuzda- bu husus yeterince açık olmadığı ve tatbikatta da yer almadığı için biz bu hususu da ayrı bir hak olarak tebarüz ettirmeyi gerekli görüyoruz.

Meslek öğretmenin vacib bir vazife olması hususu, sadece ülemanın farz-ı ayn ilimler meselesine getirdiği yorumla ulaşılan bir netice değil, bizzat Kur'an-ı Kerim'in nassına dayanan bir serahattir. Zira, Kur'an-ı Kerim, çocukların, bülûğdan önce mesleki formasyonlarının ciddiyetle takip edilmelerini yetimlerle ilgili bir âyette irşad buyurmuştur: **رَابِتْلُوا الْيَتَامَىٰ**

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُمْ رِشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ
"Yetimleri evlenme çağına gelene kadar deneyin, onlarda rüşd (olgunlaşma) görürseniz, mallarını kendilerine verin" (Nisa 6). Ayette geçen ibtila ve deneme'den maksad, âlimlere göre, çocukların, kendi işlerini kendilerinin yürütüp yürütemeyeceğini kontrol ve murakabedir⁵⁸. Bu bir bakıma, kendi işini kendi görmesi için verilen terbiye (ve mesleki) formasyonun hedefine ne dece ulaştığının kontrolüdür.

İlaveten kaydetmek isteriz: terbiye ve hak bahislerinde "yetim"le yetim olmayan çok arasında fark yoktur. Kur'an-ı Kerim, çocuklarla ilgili bir kısım meseleleri "Yetimler"le ilgili olarak mevzubahis etmiştir⁵⁹

18. YÜZME ÖĞRENME HAKKI

Çocuğa öğretilmesi gereken "hak"lardan biri, bazı hadislerde yüzme'dir. Bir kısım müslümanlar, yüzme bilmenin kişiyi, boğulmaktan kurtaracak hayati bilgiler arasında telakkî etmiş, hatta "yazı bilmek"ten üstün görmüştür. "... Çünkü derler, insan, kendi nâmına yazacak birini her zaman bulabilir, fakat tehlike ânında kendileri yerine yüzecek birini bulamaz"⁶⁰. Esasen Resulullah'ın hadislerinde bu da "hak" olarak zikredilmiştir: **حَقُّ الْوَالِدِ عَلَيَّ وَالِدِهِ أَنْ يَعْلَمَهُ الْكِتَابَةَ وَالسَّبَاحَةَ وَالرَّمَايَةَ**
"Çocuğun babası üzerindeki hakkı, ona yazı, yüzme, atma öğretmesi ve sâdece emiz olanla rızıklandırılmasıdır."

19. ATICILIK ÖĞRENME HAKKI

Çocuğun hakları meyanında görüldüğü üzere bazı rivâyetlerde atıcılık'ın da zikri geçmektedir: **حَقُّ الْوَالِدِ عَلَيَّ وَالِدِهِ أَنْ يَعْلَمَهُ ... الرَّمَايَةَ**

58 Bak. Elmalılı, a.g.e., 2, 1992-1993; Ibnu'l-Arabî, Ahkamu'l-Kur'an, Mısır 1972, 1, 320.

59 Bu hususu Kur'an'da Çocuk'ta açıkladık (s. 180-181).

60 Münâvhi, a.g.e., 4, 327.

babası üzerindeki haklarından ... biri de atıcılık öğretmektir⁶¹. Atıcılık, Resulullah döneminde ok atmadan ibaret ise de günümüzde askerî formasyon'da öğretilen atmanın bütün nevrlerini anlayıp, günün şartlarında en azından müdafa-i nefis'te baş vurulacak her çeşit atmalar'ın kastedildiği bilkiyas söylenebilir.

Şu halde müslüman çocuğun kâmil mânadaki bir formasyonu düşünülecek olursa, talim müfredatında, günün mütedâvil sivil silahlarının öğretilmesi de yer alacaktır.

20. OYUN HAKKI

Çocuğun oyn meselesi Kur'an-ı Kerim'de zimnen geçen bir husustur, sarîh değildir: Hz. Yakub'tan evladları, Kardeşleri Yusuf aleyhisselâmu oynamak üzere isterler, o da izin verir (Yusuf 12). Ancak Hz. Peygamber'in

"Kimin çocuğu varsa onunla çocuklaşsın"⁶² من له صبي فاستصبي له hadisinde ifâde edilen, çocuğun seviyesine inme emrinde görüleceği üzere, islam dini çocuğun fitrî olan oyun ve oyuncak ihtiyacını gözardı etmemiştir. Bu meseleye müteallık pek çok nebevî beyanat ve fiilî tatbikat hadis kitaplarında gelmiştir⁶³. Söz gelimi, heykek bütün çeşitleriyle haram edildiği halde, çocukların bebeklerle oynamaları, Resulullah aleyhisselâtu vesselâmdan beri caiz ve meşru addedilmiş, bunlarla oynamakta terbiyevî açılan bir takım faydalar kabul edilmiş "kız çocuklarının ev işlerine ve bebeklerle ilgili işlere küçüklüklerinden itibaren alıştırılmaları için" gerekli de görülmüştür⁶⁴.

21. EVLENDİRİLME HAKKI

Resulullah, bülüğa eren gencin vakit geçirilmeden evlendirilmesini baba üzerine bir vazife, çocuk için bir hak kılmıştır. Ebû Hüreyere'den gelen bir rivayette diğeri, bir kısım "haklar" meyanında bunun zikredildiğini de görürüz.

"Çocuğun baba üzerindeki bir hakkı ... bülüğa erince onu evlendirmesidir"⁶⁵ حق الولد علي والده أن يزوجه إذا أدرك hadiste evlendirilmez de, gencin günah işlemesine meydan verilirse bundan baba sorumlu tutulmaktadır: "Kimin bir çocuğu olursa ismini ve edebini güzel yapsın. Çocuk bülüğa erdiği halde evlendirmez, o da bir günah işlerse, bunun günahı baba üzerinedir"⁶⁶. Bir başka

61 Suyutî, a.g.e., 2, 74.

62 Deylemî, a.g.e., 2, 136/b; İbnu Hamza el-Hüseynî, Esbabu Vürûdi'l-Hadisi's-Şerif, Halep, 1329/1913, 2, 63.

63 Daha geniş bilgi ve örnekler için Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımız görülmelidir s. 251-260.

64 Bak. Nevevî, Şerhu Müslim 15, 204; İbnu Hacer, Fethu'l-Bâri, Mısır, 1959, 13, 143; Aynî, Umdetu'l-Kâri, Beyrut, 1348, 22, 170; Sindhi, Haşiye ala İbni Mâce, Mısır, 1349, 1, 611.

65 Suyutî, a.g.e., 2, 74.

66 Tebrizî, Mişkâtu'l-Mesâbin, Dimeşk, 1961, 2, 170.

hadiste Resulullah, Tevrat'tan naklen: "Kimin on iki yaşında kızı olur, onu evlendirmesse o da günah işlerse, bu günah babayadır" diyerek aynı meseleyi te'yd eder⁶⁷.

22. DİĞER BAZI HAKLAR

Hukuku'l-Veled müellifi Ahmed Münib, yeni doğan çocuğa yapılması hususunda sünnette gelen bazı âdabı da çocuğun mendub hakları arasında zikretmiştir. Bunlardan biri ağızda yumuşatılan hurma -veya tatlı bir şeyle- damağının ovulması (tahrîk), bir diğeri de sağ kulağına ezan, sol kulağına da ikamet okunmasıdır⁶⁸. Keza anne babanın çocuğunu sevmesi, öpmesi, ikramda bulunması; yapamıyacağı, itaat etmiyeceği, itiraz edeceği emirlerde bulunmaması; beddua etmemesi, hayır duada bulunması da var. Bu hususlarda Resulullah'tan gelen hadislerden bazı örnekler de kaydeder. Bir kaç:

حب الاولاد ستر من النار وكرامةهم جواز على الصراط والاكل

"Çocuklara muhabbet ateşten korunmaya sebeptir. Onlara ikram sırrattan geçmeye vesiledir. Onlarla birlikte yemek Cehennemden kurtulmaya berâttir.

أكثروا قبلة اولادكم فان لكم بكل قبلة درجة في الجنة
"Çocuklarınızı çokca öpün. Çünkü size her öpücük için Cenette bir derece verilecektir".

دعاء الولد لولده كدعاء النبي لامته في كونه مستجاباً وكذا
"Anne ve babanın, evladı hakkındaki duanın sür'at-i kabulü, Peygamber'in ümmeti hakkındaki serî'ü-l-İcâbe olan duası gibidir"⁶⁹.

C) NETİCE

Dinimiz, Kur'an-ı Kerim'in vanyi ile birlikte çocuk meselesini büyükten ayrı olarak ele almıştır. İslam'ın, çocuğu büyükten farklı telakki etmesi ve bir kısım meselelerini müstakilen ele alması onun bu meseledeki birinci orjinalitesini teşkil eder. Bu meseledeki teşrîatın temel taşı Fahr-i Kâinat aleyhisselatü vesselamın: "رفع القلم عن الصبي حتى يحتلم" İhtilam oluncaya kadar çocuktan kalem (mesûliyet) kaldırılmıştır...⁷⁰ hadisidir. Bu anlayışa Batı, 19. asrın sonlarında kısmen gelebilmiştir.

İslamın çocuğa tanıdığı bir kısım haklar vâcib, bir kısmı da mendubtur. Nafaka ve temel eğitime girenler vâcib onun dışındakiler mendubtur. Dinin kâmil mânada tatbik edilme endişe ve arzusu içinde olanlar için, tatbikatta, mendub olanlarla vâcib olanlar arasında tefrik düşünülemez. Mendub olanlara

67 A.g.e., aynı sayfa.

68 Ahmed Münib, a.g.e., s. 7, 9.

69 A.g.e., s. 21-24.

70 Tirmizî, Hudud, (1423).

aykırı tatbikat bid'at'tir, bid'at ise dinen merduddur, ateşe götürür.

İslamın yeniden ihyasının gündeme geldiği zamanımızda işe temelden girişmenin gereğine inanıyoruz. Bu da, öncelikle terbiyeye yönelik olan **Çocuk hakları**'nın ortaya çıkarılıp, tatbikatının gerçekleştirilmesinden başlamakla olur. Bunun ihmal edilmesi, çocuk hukukunun ihlâli yani, hakkını aramaktan aciz, affetmede yetkisiz⁷¹ olan çocuklar taifesine zulümdür. Kur'an-ı Kerim, Zâlimlerin felah bulmayacağını ifade ettiğine göre (Kasas 37, Yusuf 23) çocuklarımızın terbiyesinde İslama dönerek zulmü terkedip, gerçek kurtuluşu Allah'ın rızasında, İslam'ın müşfik sinesinde aramamız gerekmektedir. Başkaca faaliyetler, kurumaya yüz tutan ağacı, yaprağını yeşile boyayarak, tedaviye çalışmaya benzer.

Çocuk davasının asıl sahibi olan biz müslümanlar bu meseleye gereken ehemmiyeti vermez, zaten insanlığın gündeminde olan **çocuk hakları** meselesine sahip çıkmaz, problemlerin çözümünü ele alıp kendi değerlerimiz çerçevesinde çareler getirmez, olup bitenlere hep seyirci kalırsak, sonunda yine biz zararlı çıkacağız. Zira Batıcı çevreler, çocuk meselesini de, tıpkı kadın meselesinde yaptıkları gibi⁷² iyice sulandırıp çığırından çıkaracaklardır. Şimdiden, Çocuk hakları deyince hep cici meselelerle uğraşıldığına, çocuklarımıza hep hoplamak, zıplamak, eğlenmek telkin edilerek havailiğe alıştırılıp şımartıldığına, çocuk hakları olarak, büyüklere "Çocuklara karışmamak, müdahale etmemek, onları hevalarına göre davranmalarında serbest bırakmak" gibi aldatıcı, kof fikirler telkin edildiğine, böylece yeni nesillerin başboşluğa, kültürsüzlüğe itildiğine şahid olmaktayız.

Halbuki dinimiz açısından çocukluk dönemi, hayata hazırlama dönemidir. Konuşmaya başladığı andan itibaren şuur ve sistemli bir ta'lim ve terbiye ile hayatta zarurî olan ilimlerin verilmesi, ebeveynin ve cemiyetin sıkı murakabesiyle iyi alışkanlıkların kazandırıldığı, millî kültürün ve hayatta zarurî olan bilgi ve becerilerin öğretildiği dönemdir.

İslama göre, bülüğa inzaman eden rüşd hâliyle çocukluk sona ermekte, ona tanınan haklar bitmekte, onu hayatın mükellefiyetleri beklemektedir. Bu yaş ortalama 15'dir. Bütün ta'lim ve terbiye müesseselerinin, programı ve müfredatlarını bu gayeye uygun olarak tanzim etmesi, 15 yaşına basam herkesin, tek başına hayata atılacak formasyonu vermesi gerekmektedir.

Hülasa, İslam, her çocuğa, iki maddede özetleyebileceğimiz haklar getirmiştir: 1- Ortalama 15 yaşında tek başına hayata atılabilecek formasyonu almak, 2- Evlendirilmek. Bunların gerçekleşmediği cemiyetlerde **gadr** var demektir: çocuklar mağdur, ebeveynler gaddâr, sistem zalimdir. Allah zalimleri iflah etmez.

71 İslam hukukuna göre çocuğun hukûkî ehliyeti yoktur. Dolayısıyla kendine ait haklardan vaz geçerek, kendi hakkını çiğniyenleri zalimlikten kurtaramaz.

72 Kadın hakları, feminizm gibi iddialarla, kadın annelikten ve yuvasından koparılıp, sokağa, sahihsizliğe itilmiş, kanlık pazarların ticaret metası, kirli ticaretlerin pespaye reklam aracı, umumhanelerin sermayesi, sayıları hızla artan sayısız cinayetlerin mağdurları haline getirilmiştir.